

В І Д Г У К
офіційного опонента
на дисертацію Гараджаєва Джейхун Ясін огли
«Конституційний Суд Азербайджанської Республіки: теорія та практика»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за
спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право

Глибоке вивчення і критичний аналіз тексту поданої на захист дисертації, автореферату та наукових праць здобувача, опублікованих за обраною темою, дають підстави зробити наступний висновок.

Актуальність і значущість теми дисертаційного дослідження. Кардинальні перетворення, що відбуваються в країнах пострадянського простору, породжують дискусії про шляхи найбільш оптимального їх подальшого розвитку, політичний, правовий устрій, системно-структурну організацію публічної влади. В умовах інтеграції багатьох країн в європейський правовий простір особливого значення набувають проблеми удосконалення статусу органів конституційної юрисдикції, зокрема, й Конституційного Суду Азербайджанської Республіки.

Питань організації та функціонування Конституційного Суду Азербайджанської Республіки в різні часи торкалися у своїх працях теоретики та конституціоналісти: Ф. С. Абдуллаєв (дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему «Теоретические и практические проблемы конституционного производства в Азербайджанской Республике» (2001 р.), монографія «Правовые позиции Конституционного Суда Азербайджанской Республики (1998 – 2012 годы)» (2012 р.), Х.И.Ф. Гаджиев (дисертація на тему «Толкование норм Конституции и закона конституционными судами: на примере Азербайджанской Республики и Российской Федерации» (2001 р.), Т.Б. Эйнуллаєв (дисертація на тему «Место постановлений Конституционного Суда Азербайджанской Республики в правовой системе Азербайджана» (вопросы

теории и практики)» (2010 р.) та ін. Однак, конституційний статус Конституційного Суду Азербайджанської Республіки до цього часу не був предметом наукового аналізу на рівні докторської дисертації.

Натомість сучасна практика державотворення переконливо свідчить про необхідність формування міцної теоретичної бази для розвитку Конституційного Суду Азербайджанської Республіки, підвищення його ролі в системі стримувань і противаг з урахуванням передового зарубіжного досвіду. Означені фактори зумовлюють актуальність проблеми концептуального осмислення теоретичних та прикладних аспектів функціонування Конституційного Суду Азербайджанської Республіки, а відтак – і значущість відповідної теми представленого дисертаційного дослідження для розвитку конституціоналізму та розвитку демократичних засад державності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Подана на захист дисертація виконана в рамках: науково-дослідної теми кафедри конституційного права «Конституційна реформа та модернізація в умовах інтеграційного розвитку України», що пов'язана з планом наукових досліджень Національного університету «Одеська юридична академія» на 2016–2020 рр. «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» (державний реєстраційний номер 0116U001842); науково-дослідної теми кафедри конституційного права «Конституційна модернізація та реформування в Україні», що пов'язана з планом наукових досліджень Національного університету «Одеська юридична академія» на 2011–2015 рр. «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» (державний реєстраційний номер 0110U000671); науково-дослідної теми кафедри конституційного права «Конституційна модернізація та реформування в Україні», що пов'язана з планом наукових досліджень Одеської національної юридичної академії на 2006–2010 рр. «Традиції та новації у сучасній українській державності і правовому житті» (державний реєстраційний номер 0106U004970).

Мета дисертаційного дослідження сформульована досить лаконічно, але водночас коректно, науково обґрунтовано і виважено, а його задачі

сформульовані системно і досить добре корелюють з означеною метою. *Об'єкт і предмет* дослідження визначені чітко й правильно, вони цілком відповідають анонсованій темі й повною мірою укладаються у рамки наукової спеціальності 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право

Методи дослідження, обрані дисертантом, є цілком сучасними, ефективними й адекватними поставленим цілям і задачам. Для отримання достовірних наукових результатів були використані аксіологічний, антропоцентричний, діалектичний, синергетичний, телеологічний, цивілізаційний та інші підходи. Методологічну основу дисертації складає комплекс філософських, загальнонаукових та спеціальних методів: порівняльний, системний, герменевтичний, функціональний, статистичний, історико-правовий, формально-логічний, індукції та дедукції, аналізу та синтезу.

Наукознавча база дослідження виглядає досить потужно, вона налічує 467 найменувань. Нормативною базою дослідження є конституційне законодавство Азербайджанської Республіки, акти Європейського Союзу та інші правові акти. Емпіричною базою дослідження стали матеріали практики розгляду справ Конституційним Судом Азербайджанської Республіки, Судом ЄС, довідкові видання, статистичні дані та матеріали засобів масової інформації.

Наукова новизна одержаних результатів є беззаперечною і зумовлена насамперед тим, що рецензована дисертація є першим в Україні комплексним науковим дослідженням конституційного статусу Конституційного Суду Азербайджанської Республіки і перспектив його удосконалення, на основі досвіду організації та діяльності Суду Європейського Союзу.

Наукове і практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані в дисертації теоретичні положення і висновки, а також практичні рекомендації можуть бути успішно використані як у законопроектній діяльності, при вдосконаленні конституційного законодавства Азербайджанської Республіки, так і в науково-дослідницькій роботі та навчальному процесі при викладанні дисциплін «Конституційне право Азербайджанської Республіки», «Конституційне право зарубіжних країн», а також спецкурсів, присвячених

конституційному контролю.

Структура дисертації є логічною, послідовною, раціональною, вона чітко корелює з предметом, метою та завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, 5 розділів, що охоплюють 16 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загалом архітектоніка дисертації побудована за класичним принципом «від загального до конкретного», що дало змогу авторові послідовно, переконливо і повно розкрити обрану тему.

У вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження, ступінь її наукової розробленості, визначаються об'єкт, предмет, мета і задачі роботи, її методологічна і науковознавча база, а також основні положення, що характеризують наукову новизну проведеного дослідження і виносяться на захист, висвітлюється практичне значення отриманих результатів.

У розділі 1 дисертації розкрито методологію дослідження, проведено аналіз становлення Конституційного Суду Азербайджанської Республіки й розвитку Європейського Союзу та Суду Європейського Союзу. У розділі 2 здійснено огляд конституційно-правових досліджень Конституційного Суду Азербайджанської Республіки та Суду Європейського Союзу, концептуальних підходів до визначення їх статусу. Наступні розділи дисертації присвячені елементам конституційного статусу Конституційного Суду Азербайджанської Республіки, які характеризують його формування (розділ 3), внутрішню організацію (розділ 4), діяльність (розділ 5) та перспективам використання досвіду Суду Європейського Союзу.

Переважна більшість винесених на захист положень відзначаються науковою новизною, містять авторські позиції, що формалізують концептуально нові ідеї щодо вдосконалення конституційного статусу Конституційного Суду Азербайджанської Республіки з використанням досвіду функціонування Суду Європейського Союзу.

Слід загалом погодитися з позицією дисертанта щодо розуміння важливості питання методології наукового дослідження для отримання об'єктивних і достовірних результатів. Заслуговують на увагу авторські

методологічні розробки, які покликані сприяти становленню нової для юридичної науки методології порівняльних конституційних досліджень органів, функціонуючих на національному рівні, з органами, функціонуючими на наднаціональному рівні, що є вагомим внеском в модернізацію конституційно-правової методології з урахуванням сучасних тенденцій розвитку суспільства і держави.

Досліджуючи моделі конституційного контролю та передумови вибору європейської моделі Азербайджанською Республікою, автор констатує наявність конвергенції американської та європейської моделей конституційного контролю, її найбільш яскравим прикладом називає Суд Європейського Союзу. При цьому правильно зазначає, що дослідження результатів процесу такої конвергенції привабливі тим, що для нівелювання недоліків європейської моделі конституційного контролю можуть бути використані переваги американської моделі, адже змішування характеристик обох моделей вже випробувано на практиці (Суд Європейського Союзу), що доводить його реальність і в ряді випадків ефективність. Крім того, вивчаючи результати конвергенції, за допомогою методу прогнозування можна з високим ступенем ймовірності припустити, які саме недоліки кожної з моделей можуть бути нівельовані перевагами іншої моделі (с. 76).

Заслужовують на увагу висновки дисертанта про природу Європейського Союзу, який будучи створеним як міжнародна організація, перебуває на шляху еволюції від конфедерації до федерації. Слід визнати справедливість твердження про те, що до органів публічної влади ЄС застосовується не поширена на національному рівні теорія поділу влади, а принцип інституційного рівноваги, який характерний для наднаціонального рівня. На думку автора правова система ЄС є інтеграційною за своїм походженням, наднаціональною за своєю сутністю (розміщується між національним і міжнародним правом) і в даний час має унікальний характер, право ЄС уже не розглядається як міжнародне право, однак поки не може бути віднесено до національних правових систем. Дисертант небезпідставно акцентує увагу на тому, що існування галузі

конституційного права ЄС не завжди було очевидним, зважаючи на невдалі спроби прийняти Конституційний договір ЄС, однак за формальними ознаками договори, що складають первинне право ЄС, в сукупності можуть розглядатися як Конституція ЄС.

Всебічним є огляд позицій науковців стосовно можливості існування наднаціональних конституцій. З погляду автора, якщо суверенітет держав обмежується, то вельми раціональною виглядає ідея існування наднаціональної конституції, покликаної захищати як права і свободи особистості, так і національну ідентичність держав, які дали згоду на обмеження суверенітету (с. 103). Слушними є висновки про подібність Суду ЄС з органами конституційного контролю по функціональних ознаках, зважаючи на те, що на нього покладено здійснення конституційного контролю на рівні ЄС і тлумачення норм первинного права ЄС, акти Суду ЄС входять у число джерел третинного права ЄС. Значна роль у становленні галузі конституційного права ЄС належить Суду ЄС, так як саме цей орган визначає зміст принципів конституціоналізму ЄС.

Важливе теоретичне і практичне значення має критичний аналіз конституційно-правових досліджень Конституційного Суду Азербайджанської Республіки та Суду ЄС, концептуальних підходів до формування та функціонування Конституційного Суду Азербайджанської Республіки, з'ясуванню його місця у системі органів державної влади Азербайджанської Республіки.

До наукових здобутків дисертанта можна віднести огляд підходів науковців до визначення понять «правовий статус», «правове положення», «конституційно-правовий статус» і «конституційний статус». На основі проведеного доктринального аналізу існуючих у юридичній науці підходів дисертант визначив, що конституційний статус Конституційного Суду Азербайджанської Республіки – це його правове становище, встановлене нормами конституційного права, аргументовано тезу про відсутність доцільності формування універсального переліку елементів конституційного статусу органу влади й обґрунтовано, що конституційний статус органу влади містить у собі

три групи елементів, пов'язаних з: а) формуванням органу; б) внутрішньою організацією; в) діяльністю. В залежності від органу влади та його місця в системі публічної влади перелік елементів, що входять у відповідні групи може змінюватися. В дисертації визначено, що структура конституційного статусу Конституційного Суду Азербайджанської Республіки – це модель, що включає елементи, пов'язані зі створенням, внутрішньою структурою і діяльністю Конституційного Суду Азербайджанської Республіки (с. 190).

Слід погодитися з висновками дисертанта щодо недостатньо чіткого розмежування конституційного статусу судових органів конституційної і загальної юрисдикції в Главі VII «Судова влада» Конституції Азербайджанської Республіки й підтримати пропозиції щодо необхідності закріпити основи конституційного статусу Конституційного Суду Азербайджанської Республіки не в Главі VII «Судова влада», а в окремій главі «Конституційний Суд Азербайджанської Республіки».

Заслуговують уваги пропозиції щодо удосконалення правового регулювання кваліфікаційних вимог до кандидатів на посади суддів Конституційного Суду Азербайджанської Республіки, зокрема в частині підвищення стажу роботи з юридичної спеціальності, необхідного для обіймання посади судді Конституційного Суду Азербайджанської Республіки з 5 до 10 років. Враховуючи досвід Суду ЄС та позиції науковців дисертант акцентує увагу на справедливості відсутності в Конституції Азербайджанської Республіки і актах, що її конкретизують, більш точних вказівок на те, стаж роботи за якою саме юридичною спеціальністю є необхідним, на його думку застосування принципу рівності до всіх юридичних спеціальностей є демократичним і обґрунтованим, якщо мова йде про можливість претендувати на посаду судді Конституційного Суду Азербайджанської Республіки (с. 204).

Варто підтримати висновок автора, що для подальшого вдосконалення конституційного статусу Конституційного Суду Азербайджанської Республіки доцільним є запозичення досвіду формування Суду ЄС в частині попереднього відбору кандидатів Комітетом експертів (с. 224). Водночас, дисертант зазначає,

що стосовно подальшого вдосконалення конституційного статусу Конституційного Суду Азербайджанської Республіки з необхідністю введення для кандидатів на посади суддів конкурсного відбору складно погодитися, на його думку недоліком такого відбору є передбачене конкурсом змагання між кандидатами на основі як об'єктивних, так і суб'єктивних критеріїв (навіть чи можна змагатися в бездоганності репутації і т. п.). Таку думку автор висловлює всупереч позиції достатньо великої кількості фахівців, з погляду яких відбір кандидатів на посади суддів шляхом конкурсу відповідає кращому практичному досвіду міжнародних та європейських правових стандартів правосуддя.

Заслуговують схвалення пропозиції про оптимізацію структури Закону Азербайджанської Республіки «Про Конституційний Суд», зокрема нормативних приписів, що регламентують статус суддів: а) приєднати ст.ст. 12-14 до Глави другої «Основи організації і діяльності Конституційного Суду» (у такий спосіб норми, що містять вимоги до кандидатів на посади суддів Конституційного Суду, а також регламентують обрання суддів Конституційного Суду, початок і термін їхніх повноважень, будуть розміщатися логічно вірно – безпосередньо перед нормами, що закріплюють статус суддів Конституційного Суду АР); б) розділити на дві статті ст. 11 «Вимоги до суддів Конституційного Суду» (ч. 1 містить вимоги до кандидатів на посади суддів Конституційного Суду АР, а ч. 2 – вимоги до суддів).

Вагомим здобутком дисертанта є доктринальне дослідження статусу суддів органів конституційного контролю, на його думку до складу статусу суддів Конституційного Суду АР доцільно включити такі елементи, як права, обов'язки і гарантії незалежності суддів (с. 244).

Суттєвим прирощенням конституційно-правового знання є здійснений дисертантом аналіз позицій науковців щодо розуміння гарантій незалежності суддів. Слушним є зауваження щодо недоцільності виділення етичних гарантій незалежності суддів органів конституційного контролю. Дисертант правильно зазначає, що незважаючи на важливість етичної складової, навіть чи дії держави в особі органів публічної влади можуть гарантувати етичність поведінки судді

органу конституційного контролю, адже в цьому випадку мова йде не про встановлення правової норми і її подальшої реалізації (як у випадку з іншими групами гарантій), а про норми моралі (с. 259).

Заслуговують підтримки пропозиції дисертанта щодо запозичення досвіду Суду ЄС для самовідводу судді Конституційного Суду АР, адже заміна вичерпного переліку підстав для самовідводу судді переліком, що не має вичерпного характеру, сприятиме підвищенню рівня гарантованості незалежності суддів досліджуваного органу. У зв'язку з цим доречним є доповнення Закону АР «Про Конституційний Суд» новою нормою відповідно до якої суддя Конституційного Суду має право подати заяву про самовідвід у разі, якщо з будь-якої особливої причини не може брати участі в розгляді справи (с. 284).

Вартими уваги є пропозиції автора про необхідність запозичення інституту генеральних адвокатів, які сприяють Суду ЄС, беручи участь в розгляді найбільш важливих справ. На думку дисертанта, вимоги до кандидатів на посади генеральних адвокатів мають бути аналогічні вимогам до кандидатів на посади суддів Конституційного Суду АР, а порядок формування корпусу генеральних адвокатів аналогічний порядку формування суддівського корпусу. Доцільним є встановлення аналогічного терміну повноважень для суддів і для генеральних адвокатів – довічного заняття посади до досягнення граничного віку перебування на ній (70 років). Генеральних адвокатів слід наділити тими ж гарантіями незалежності, що і суддів Конституційного Суду АР. Їх основною функцією буде подання висновків у справах певного виду, що розглядаються Конституційним Судом АР. Розподіл справ між генеральними адвокатами доцільно покласти на Голову Конституційного Суду АР. За аналогією з Судом ЄС, у Конституційному Суді АР участь генеральних адвокатів у розгляді справ рекомендовано зробити факультативною (с. 315).

Варто підтримати висновок автора, про те, що з огляду на важливість конституційного контролю для кожної держави, слід віддавати перевагу закріпленню його компетенції виключно в Основному Законі (с. 324), водночас

можливість регламентувати певні питання свого функціонування сприяють підвищенню рівня незалежності органу конституційного контролю (с. 359).

Істотним є внесок дисертанта в дискусію про реалізацію органами конституційного контролю нормотворчої функції, при цьому він аргументовано стверджує, що думку низки дослідників про те, що органам конституційного контролю властива нормотворча функція, було б передчасно вважати справедливою стосовно Конституційного Суду АР.

Новаторською є пропозиція про внесення змін і доповнень у Закон АР «Про Конституційний Суд» відповідно до яких правові позиції, викладені в постановах Конституційного Суду АР, повинні мати обов'язковий характер для виконання. В дисертації дещо мало уваги приділено розкриттю механізму реалізації цього правового припису. Проте слід визнати таку пропозицію по суті проявом конвергенції американської та європейської моделей конституційного контролю, наявність якої констатував автор в перших розділах роботи.

Заслуговують уваги сформульовані дисертантом пропозиції про внесення змін і доповнень у Закон АР «Про Конституційний Суд» відповідно до яких постанови про тлумачення нормативно-правових актів з позиції їх відповідності Конституції АР не повинні бути обмежені в ретроспективному застосуванні, а ухвали Пленуму Конституційного Суду, що містять вимоги матеріального характеру, повинні мати обов'язкову силу.

В дисертації аргументовано пропозицію про уточнення підстави офіційного тлумачення нормативно-правових актів, на думку дисертанта повноваження щодо тлумачення законів з метою їх правильного застосування слід передати Верховному Суду АР. Необхідність подальшого удосконалення конституційного статусу Конституційного Суду АР в частині зменшення кількості покладених на нього повноважень зумовлена тим, щоб цей орган приділяв більшу увагу виявленню принципів конституціоналізму і конституційних принципів в Основному Законі і їх тлумаченню (с. 394).

Підсумовуючи позитивні моменти рецензованої дисертації, можемо констатувати, що найбільш суттєвими здобутками дисертанта, котрі

характеризують наукову новизну і практичну значущість рецензованого дослідження, на наш погляд, є:

- виведення проблематики конституційного статусу Конституційного Суду Азербайджанської Республіки на якісно новий рівень та її дослідження з використанням досвіду Суду Європейського Союзу;
- поліпшення категоріального апарату за темою дослідження (авторські дефініції категорій «конституційний статус Конституційного Суду Азербайджанської Республіки», «гарантії незалежності суддів конституційного контролю» тощо);
- розробка авторських класифікацій за темою дослідження (види функцій Конституційного Суду АР, гарантій незалежності суддів, моделі конституційного контролю тощо);
- узагальнення зарубіжного досвіду здійснення конституційного контролю й досвіду наднаціонального судового органу при здійсненні конституційного контролю Судом ЄС;
- концептуальні пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства Азербайджанської Республіки з метою подальшого удосконалення конституційного статусу Конституційного Суду Азербайджанської Республіки.

Загалом слід відзначити, що дисертація Д. Я. Гараджаєва відзначається високим науково-методологічним рівнем виконання, вмілим використанням сучасного науково-методологічного арсеналу, виваженістю й обґрунтованістю висновків, високою правовою культурою теоретичних конструкцій. Ми погоджуємося з позицією автора, висловленою у переважній більшості висновків і положень наукової новизни, що виносяться на захист, оскільки вони, на наш погляд, є цінними як для науки конституційного права, так і для теорії і практики діяльності органу конституційного контролю в Україні, є достатньо виваженими й обґрунтованими, а відтак заслуговують на увагу як вітчизняних науковців, так і широкого кола фахівців, усіх, хто долучений до розробки проблематики конституційного контролю і в цілому організації та функціонування органів судової влади. Висновки до дисертації відповідають

сім елементів організації та діяльності органів публічної влади: 1) принципи організації та діяльності; 2) основи (територіальна, правова та матеріально-фінансова); 3) внутрішньоорганізаційна будова (структура); 4) функції; 5) компетенція; 6) форми; 7) методи діяльності. Організація та діяльність органів публічної влади є складним явищем, сутність і зміст якого можна повною мірою з'ясувати тільки за допомогою аналізу окремих його частин, елементів, взаємозумовлених та органічно поєднаних між собою. Важливу роль при цьому відіграє поєднання структурного, функціонального та організаційно-процедурного підходів, які дають можливість виявити розмаїття статичних і динамічних аспектів існування органів публічної влади та запропонувати шляхи вдосконалення їх роботи.

3. Потребує додаткової аргументації теза про те, що для Конституційного Суду АР статусно-визначальними нормативними актами слід визнати Закон Азербайджанської Республіки від 23 грудня 2003 г. «Про Конституційний Суд» і внутрішній статут Конституційного Суду АР, а фрагментарно-функціональними - Конституцію АР 1995 року (с. 188). На наш погляд, Конституція є статусно-визначальним нормативним актом.

4. В роботі автор зазначає, що відсутність довічного обрання суддів Конституційного Суду Азербайджанської Республіки на посади є скоріше недоліком, ніж перевагою (с. 213). При цьому вказує, що одним із аргументів на користь введення довічного призначення суддів органу конституційного контролю в тих країнах, де він включений в судову гілку влади (як в АР), є існування довічного призначення на посади суддів судів загальної юрисдикції. У такому випадку буде встановлено однакові основи правового статусу суддів судів як загальної, так і конституційної юрисдикції.

Ця теза потребує додаткової аргументації, адже довічне призначення суддів органу конституційного контролю є однією з основних характеристик американської моделі конституційного контролю, а також такий підхід суперечить раніше висловленим дисертантом пропозиціям щодо необхідності більш чіткого розмежування статусу судових органів конституційної і загальної

юрисдикції.

5. Потребують уточнення положення дисертації, які стосуються строку перебування на посаді суддів Конституційного Суду Азербайджанської Республіки: автор вказує, що судді обираються строком на 15 років без права повторного обрання (с. 212), далі зазначає, що «судді знаходяться на своїх посадах терміном від 4 до 18 років» (с. 221), у разі запозичення досвіду генеральних адвокатів автор пропонує встановлення для них такого ж строку повноважень, як і для суддів (9 років) (с. 306), схожий вислів міститься й далі коли автор пропонує кількість вакансій генеральних адвокатів (чотири) і встановлення для них такого ж терміну повноважень, як і для суддів (існуючого терміну повноважень 9 років) (с. 320).

6. Не заперечуючи доцільність попереднього відбору кандидатів на посади суддів Конституційного Суду Азербайджанської Республіки Комітетом експертів було б доречним в ході прилюдного захисту почути аргументи дисертанта стосовно запропонованого ним підходу до формування персонального складу Комітету експертів, а також уточнити, до складу Комітету експертів пропонується включити Голову Верховного Суду Азербайджанської Республіки, як це вказано на стор. 231, чи Голову Конституційного Суду Азербайджанської Республіки, як це вказано на стор. 235 дисертації.

7. Дисертант в своїй роботі торкається ще однієї важливої проблеми - зв'язаності суддів Конституцією і законами, відповідна норма закріплена в ст. 127 Основного Закону Азербайджанської Республіки, а також в ч. 1 ст. 15 Закону Азербайджанської Республіки «Про Конституційний Суд». Аналізуючи позиції науковців автор висловлює думку, що зв'язаність суддів Конституцією і законами може бути застосована швидше до суддів судів загальної юрисдикції, ніж до суддів органів конституційного контролю. Вивчаючи сутність роботи судді органу конституційного контролю, він зазначає, що вимога врахування при винесенні рішення лише Конституції і законів країни буде носити виключно позитивістський характер. На його думку, навряд чи ця вимога поєднується з суддівським активізмом, адже нерідко судді органів конституційного контролю

приймають рішення виходячи не з «букви», а з «духу» Конституції, тим самим надаючи нормам Конституції сучасне «звучання», адаптуючи їх до поточної політичної ситуації, до сьогочасного рівня суспільного розвитку. У зв'язку з цим вважає, що відповідну норму навряд чи доцільно включати в Главу VII-I «Конституційний Суд Азербайджанської Республіки», а ч. 1 ст. 15 Закону АР «Про Конституційний Суд» слід виключити (с. 276).

Якщо, судді органу конституційного контролю не повинні підкорятися Конституції і законам Азербайджанської Республіки, то чим вони мають керуватися у своїй діяльності. Дане питання потребує більш детального аналізу, а висловлена у дисертаційній роботі пропозиція додаткової аргументації та обґрунтування.

8. Віднесення окремої думки судді Конституційного Суду до актів органу конституційного контролю є дискусійним, а також потребує додаткової аргументації пропозиція викласти в новій редакції ст. 62 Закону Азербайджанської Республіки «Про Конституційний Суд» (с. 278).

По-перше, ці юридичні документи є результатом діяльності різних суб'єктів: акт органу конституційного контролю приймається відповідним органом (однією з його палат), окрема думка судді Конституційного Суду – окремим суддею. По-друге, в актах органу конституційного контролю вирішуються питання віднесені до його компетенції, в окремій думці судді викладена суб'єктивна оцінка рішення органу конституційного контролю. По-третє, акт органу конституційного контролю приймається у визначеному процедурному порядку (визначені вимоги до кворуму, кількості голосів необхідних для прийняття акту), для окремої думки судді це не передбачено. По-четверте, акт органу конституційного контролю має юридичну силу, окрема думка судді – ні. В роботі дисертант зазначає, що окрема думка суддів органів конституційного контролю не має юридичної сили (с. 279).

9. Дискусійним є висновок дисертанта, що уряд та інші органи виконавчої влади набагато більш компетентні у вирішенні питань матеріального і соціального забезпечення взагалі, а отже, при встановленні матеріального і

соціального забезпечення суддів органу конституційного контролю буде використаний професійний підхід (с. 286). На наш погляд, питання матеріального і соціального забезпечення суддів органу конституційного контролю доцільно регулювати законами. Надання органам виконавчої влади права приймати підзаконні акти з цих питань дає їм можливість впливати на суддів органу конституційного контролю, що знижує дієвість механізму стримувань і противаг.

10. В Україні недосконалість правового регулювання у розмежуванні предмета конституційної та адміністративної юрисдикції призводить до проблем у визначенні підсудності справ та стану правової невизначеності у вирішенні правових спорів щодо правомірності правових актів. Основним критерієм розмежування конституційної та адміністративної юрисдикції при вирішенні справ з перевірки постанов парламенту, правових актів Президента України, уряду є питання конституційності та законності. Водночас практика свідчить про недосконалість даного підходу, так як не вдається чітко розмежувати повноваження Конституційного Суду України та судів загальної юрисдикції. В роботі проблемі конкуренції компетенцій органів судової влади не приділено уваги, незважаючи на те, що компетенція Конституційного Суду Азербайджанської Республіки значно ширша ніж компетенція Конституційного Суду України. Можливо ця проблема не є актуальною для Азербайджанської Республіки. Водночас, зважаючи на те, що забезпечення режиму конституційності не завжди здійснюється виключно через діяльність органів конституційного контролю було б доречним почути думку дисертанта стосовно найбільш ефективних підходів до розмежування компетенції органів конституційного контролю та судів загальної юрисдикції.

11. Автор абсолютно вірно зазначає, що для вирішення питання про юридичну силу актів Конституційного Суду АР слід визначитися, по-перше, з тим, чи може цей орган створювати норми права, по-друге, чи всі його акти містять норми права, по-третє, чи однакова юридична сила актів Конституційного суду АР, що містять норми права. І одразу ж констатує, що

перше і друге питання в Азербайджанській Республіці вирішені на рівні законодавства, - постанови Конституційного Суду АР Конституційним Законом АР «Про нормативно-правові акти» віднесені до документів нормативного характеру.

Такий висновок не є достатньо переконливим й потребує глибокого теоретичного аналізу, особливо враховуючи позицію дисертанта, що закріплювати за Конституційним Судом АР нормотворчу функцію було б передчасним (с. 376). В роботі автор зазначає, що на сучасному етапі Конституційний Суд АР реалізує контрольну, інтерпретаційні, арбітражну, правозахисну і церемоніальну функції. Отже, начебто напрошується висновок, що орган не маючи нормотворчої функції не може видавати акти нормативного характеру. Однак автор далі зазначає, що у контексті аналізу Конституційного Суду АР слід підкреслити, що він в ряді випадків здійснює нормотворчу діяльність, однак зараховувати нормотворчість (або правотворчість) до його функцій, тобто до основних напрямів його діяльності, в даний час навряд чи коректно (с. 379). На наш погляд, без відповіді на перші два питання, про які йшлося вище, не обійтися.

Потребує додаткової аргументації висновок дисертанта і щодо другого виду актів – ухвали Конституційного Суду Азербайджанської Республіки. В дисертації зазначається, що на підставі аналізу норм Основного Закону АР, Конституційного Закону АР «Про нормативно-правові акти» і Закону АР «Про Конституційний Суд» зроблено висновок про те, що ухвали Конституційного Суду АР не мають юридичної сили (с. 414), в авторефераті зазначається, «що ухвали Конституційного Суду АР не мають юридичної чинності» (с. 24). Такий висновок щодо ухвал Конституційного Суду Азербайджанської Республіки видається помилковим. Детальніше роз'яснити авторську позицію й усунути наведені суперечності бажано було під час прилюдного захисту.

Проте зазначені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи Гараджаєва Д.Я., а спрямовані на те, аби стати підґрунтям наукової дискусії та окреслити напрями подальшої розробки даної проблеми.

Загалом, дисертація є завершеною науково-дослідною роботою, котра містить вирішення наукового завдання, що має суттєве значення для конституційного права. Основні результати дисертації досить повно викладені у 82 наукових публікаціях, серед яких: монографія, 22 статті в наукових виданнях України, 21 стаття в зарубіжних виданнях та виданнях України, які включені до міжнародних науково-метричних баз, 35 тез доповідей і повідомлень на міжнародних, азербайджанських, всеукраїнських наукових та науково-практичних конференціях, круглих столах, наукових семінарах і слуханнях. Порівняння текстів дисертації та автореферату свідчить про те, що їх основний зміст є тотожним.

На підставі вищевикладеного вважаю, що дисертація «Конституційний Суд Азербайджанської Республіки: теорія та практика», за змістом та формою відповідає вимогам п. п. 9, 10 чинного Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор – Гараджаєв Джейхун Ясін огли – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право.

Офіційний опонент:
професор кафедри
державного будівництва
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
доктор юридичних наук, професор

28 серпня 2017 р.

П.М. Любченко

Підпис	<i>Любченко П.М.</i>
Засвідчую	<i>[Signature]</i>
Нач.ВК	<i>[Signature]</i>
« <i>28</i> »	<i>08</i> <i>2017</i> р.